

KAIMO VYRAI IR MOTERYS: KARTU IR ATSKIRAI

Anelė Vosyliūtė

Šiaulių universiteto Lyčių studijų centras

Anotacija

Straipsnyje analizuojami kaimo vyrų ir moterų kaip skirtingų (bet ir panašių) grupių ir asmenybių gyvenimo stiliaus aspektai. Čia pateikiama personalistinės teorijos, vyrų kaip sunkaus darbo (susijusio su rizika, Becko išvalga) atstovų, modernios kaimo visuomenės nuostatų į vyrus ir moteris raiškos momentai. Užsimenama apie karo, kaip lemtingo vyrų gyvenimams, reiškinį. Remiantis Vydūno teorija, (jo egzistencine prieiga), apibrėžiami (Vydūnas, 1990) lyčių tarpusavio įtakos aspektai. Straipsnyje analizuojama pokario žemės ūkio pokyčiai, vyrų ir moterų gyvensena nepriklausomybės sąlygomis, jų istorijų (Pineau, 1994) medžiaga, teorine literatūra (Maunier, Vydūno, Foucault), remiamasi autorės išvalgomis. Laikomasi nuostatos, jog socialumas nėra homogeniškas, tai vaizdinių ir jausmų visuma (Foucault, 1989). Naudoti tyrimo metodai: teksto analizė (ir lyginamoji), egzistencinė prieiga, respondentų apklausa.

Pagrindiniai žodžiai: vyrų fizinio darbo reikšmė, kaimo vaikų išitraukimas į karą, egzistencinė prieiga, kolūkių laikų problemos, nepriklausomybės kaime raiška.

Įvadas

Problema ir aktualumas

Nuolat keičiasi įvairių grupių padėtis visuomenėje, jų tarpusavio ryšiai; siekiama, kad visuomenės nariai, turintys atitinkamą kompetenciją, jaustųsi atsakingi už vieną ar kitą veiklą, grupę (taptų ir jos vadu(-e), lyderiu (-e)). Tai sustiprina įvairių socialinių organizacijų gyvybingumą (padidina jų savarankiškumą, darbo kokybę), gerina jų vadybą. Kaimo vyrams ir moterims šalia darnos, gerovės tendencijų atsiranda ir naujų nesėkmių, grėsmių (nuskurdimas, statuso praradimai, terorizmas, nestabilumas, gamtos grėsmės ir kt.), kurios būdingos įvairaus amžiaus, užsiėmimų žmonėms. Anot Giddenso (2000), modernybės sąlygomis visuomenė vis labiau diferencijuojasi. Veikiant globalizmui, čia kaupiasi vis daugiau technologinių ir kultūrinių naujovių, kurias reikia įsisavinti, o kai kurios ūkinio, materialinio gyvenimo tradicijos prarandamos. Lietuvos socialiniams institutams didelių reikalavimus kelia įvairios ES struktūros. Ir miesto, ir kaimo organizacijų sandara tampa vis sudėtinges-

nė, painesnė; todėl vyrų ir moterų funkcijų pokyčių aspektai, jų santykių demokratiškumas, asmenybių vystymosi vingiai bei moraliniai dėmenys visuomenę nuolat domina, reikalauja ištyrimo.

Straipsnio tikslas yra išanalizuoti moterų ir vyrų kaip skirtingų (bet ir panašių) grupių ir asmenybių kai kuriuos gyvenimo stiliaus aspektus, žvelgiant į juos ir istoriškai. Straipsnyje analizuojami įvairaus laikmečio daugiausiai vyrų bruožai, užsiėmimai, lyginami kaimo vyrų ir moterų identitetai. Ypatingą pagarbą ir aukštus vertinimus bene visais laikais vyrai pelno už sunkius fizinius darbus (ypač kaime), įvairių technologijų kūrimą ir jų įsisavinimą, dalyvavimą krašto gynyboje. Moterys aktyviau dalyvauja visuomenės narių socializacijos, globos, slaugos procesuose, tvarkant šeimos reikalus. Autorė stengiasi išryškinti vyrų ir moterų vaidmenų skirtumus prieškarinio, kolūkiniais ir antros nepriklausomybės metais. Straipsnio aktualumas slypi ir tame, jog siekiama atskleisti ypač vyrų gyvenimo bei jų bėdų ir sunkumų raišką, kuri dažnai nutylima masinės informacijos priemonėse bei moksliniuose tekstuose; tai susiję su mažu visuomenės dėmesiu jiems kaip atskiram sluoksniui. Tiriama ir abiejų lyčių raiška bei santarvės problemos.

Tyrimo uždaviniai: 1) siekiama išanalizuoti kai kurių vyrų atstovavimo (sunkūs darbai, karas) visuomenėje aspektus (istoriškai), 2) remiantis Vydūno koncepcija, egzistencialistų nuostatomis, pateikti moterų ir vyrų emocijų, buvimo kartu svarbą, nuolat pripažįstant įvairių išgyvenimų, dvasinių patirčių reikšmę jų pripažinimui ir asmenybių formavimuisi, 3) siekiama aprašyti kaimo kolūkinio laikų pokyčius, 4) atskleidiama pastarųjų metų žmonių harmoniškų ryšių būklė ir kt.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Straipsnyje analizuojami daugiausiai vyrų bruožai, lyginami vyrų ir moterų identitetai. Remiamasi personalizmo idėjomis, Vydūno humanistinės filosofijos nuostatomis, kitų sociologijos teoretikų prielaidomis. Pateikiamų šiame tekste teiginių analizė rodo,

jog sunku pilnai atskleisti moteriškumą ar vyriškumą, jų gyvenimo prasmės, ryšių būtinumo ir asmenybių skirtumus. Reikia manyti, jog įvairaus meto maskulininės kultūros bruožai visuomenei ir akademinėi bendruomenei yra mažiau žinomi, aptariamai, nagrinėjami. Lietuvos sociologijoje, deja, yra nedaug vyrų problemoms skirtų tekstų (žymesni – Tereškino). Tas tylėjimas susijęs su mažu dėmesiu jiems kaip atskiram sluoksniui. Be to, moterys stereotipiškai tyrimuose atstovaujamos kaip skriaudžiamosios, kurioms reikia padėti gintis nuo vyrų despotiškumo ar patriarchalizmo pinklių. Tik neseniai buvo suvokta, kad vyrų grupės ir asmenybės turi savų bėdų, o feminizmas gali turėti ir neigiamų agresyvumo formų, tačiau tik abiejų lyčių atstovai kuria visiems reikalingą bendrą egzistencinę erdvę.

Vyrų kultūroje galime rasti daug pirmeiviškų, novatoriškų elementų (įvairių profesijų, dalyvavimo valdyme, politikoje), gi moterys (išlaikydamos savitumą ir tradicijas) įvairioje veikloje ir kultūroje vis dar pagal vyrų sukurtas normas vėluoja. Ypatingą pagarbą ir aukštus vertinimus vyrai pelno ir už sunkius fizinius darbus, įvairių technologijų kūrimą ir jų įsisavinimą ypač kaime, o moterys aktyviau dalyvauja visuomenės narių socializacijos, globos, slaugos procesuose, tvarkant šeimos reikalus.

Egzistencinių problemų raiška

Vyro buvimas kartu su moterimi, jų bendravimas yra jų asmenybių vystymosi prielaida. Tą pabrėžia filosofas ir sociologas Vydūnas. Jį nuolat domino asmenybės būvis, jo sąmonė ir vystymasis. Jis rašė: „Žmogaus asmenybės galios spindi per jo sąmonės turinį tolyn į viso gyvenimo gilybes. Sau pasaulio supratimą įgydamas, žmogus minčių galias, toliau ir jausmų-geismų ir pagaliau kūno jėgas sukelia... Žmogus yra tikras galių sūkurys“ (Vydūnas, 1990, p. 257). Vydūnas nuolat tyrinėjo dvasinę žmogaus sferą, jos raidą, galimybę būti tobulesniu; jam rūpėjo, kas sudaro asmenybės pažangą, kurią apibrėžė kaip „savęs-žinojimo, sąžinės įgijimas. Dvasia, kuri žemesnėse Visumos srityse nuskenkusi yra nežinojime, žmoguje pradeda atsigausti; ir kiekviename žmoguje ji lyg naują vidurį įgyja“ (Vydūnas, 1990, p. 47). Abiejų lyčių tarpusavio bendravimas, jų viens kito pažinimas ir atsiskleidimas sau ir pasauliui bendros veiklos metu leidžia suvokti bei įsisavinti vyrų ir moterų vertybes, tarsi jomis apsikeisti. Kaimo gyvenimo būdas visada sudarė prielaidas asmenybių plėtrai ne tik darbo, bendravimo srityse, bet ir žmonių dvasios plėtotei.

Moterų lygybės su vyrais įvairiose srityse problemos vis dar yra neišspręstos. Būtinumą gerinti jų padėtį, didinti jų socialinę vertę pripažįsta įvairios lyčių veiklos bei jų teisių nagrinėjimo organizacijos. Pagarbos joms reikalingumą teigia ir religinės (pvz., katali-

ku) bendrijos lyderiai. Dar prieškary suformuluotos katalikiškos Mounier nuostatos (1936), kuriose atsispindi santuokinės meilės teologinė samprata, nepakitusi ligi šiol. Jos skelbia: Mylėk vyrą kaip pirmąjį tavo vyriškį; nepriekaištauk jam ir nešnekėk apie jį blogai, atsimink, jog būtent moteris formuoja vyrą; jei vyras namo grįžta susinervinęs ir piktas, pasveikink jį apkabindama, negailėk jam jautrumo, vėliau pamatysi, jog jis nurims; nuo jo nieko neslėpk ir jam nemeluok; būk jam visada miela; niekada neapleisk savo išvaizdos, nepasirodyk jam apsirengusi varginagai, stenkis atitikti jo skonį; visų pirma rūpinkis namais, atsimink, jog čia tavo karalystė, o vyras – tai tavo karalius; jei nori, kad vyras visada tave gerbtų, nieko neprarask jo akyse; mylėk vyrą kiekvieną gyvenimo akimirka – džiaugsme, skausme, net pykstant, liūdesyje, kančioje (Paola di Nicola, Danese, 2010, p. 53). Krikščioniškos tradicijos normų interpretacija iš šiandieninių pozicijų leidžia suvokti, jog moterys turi gerbti ir mylėti vyrą, jam įtikti, saugoti ir puošti namus. Išryškėja, jog moteris ne tik turi kurti gražią aplinką, būti gražios išvaizdos, bet svarbiausia – vyrą formuoti. Tad moters funkcijos šioje koncepcijoje ypač svarbios – ji ir karalienė, ir auka, mylinti ir romantiškai žvelgianti į sutuoktinį, įsijautusi į vyro jausmus ir kenčianti, jam artimas asmuo.

Kiekvienas laikmetis kaime sukuria pakitusius vyrų ir moterų santykius, keičia jų bendravimo kriterijus, tačiau bendražmogiškumas, kaip visa ko pagrindas, išlieka. Kaip matome, neišryškėja, kaip vyras turi elgtis su moterimi, kokie reikalavimai keliami jam. Kai kurie šios krikščioniškos pozicijos momentai yra tinkami bei pamokomi ir mūsų laikų moterims ir vyrams, tačiau pateiktose krikščioniškose nuostatose bandoma pabrėžti idealią šeimos situaciją (ar jos siekiamybę), pripažįstant vyrų pirmumą, jų gyvenimo prasmės suvokimą, sekant moterims jų gyvenimo būdu bei normomis. Šiuolaikiniai vyrai vis daugiau pritaria moterų bendrosios kultūros normoms, jos netgi pirmauja kai kuriose gyvenimo būdo srityse. Popiežius Jonas Paulius II (1995) toliau plėtojo jau modernesnę lyčių santykių koncepciją.

Nagrinėjant vyriškumo fenomeną, reikšmingos yra Vydūno idėjos, kur jis pasisako už aktyvų žmogų, galintį vienaip ar kitaip paveikti pasaulį: „Kiekvienas nori savo dvasia prisunkti pasaulio turinį. O tam pradžia kaip tik yra atskiro žmogaus pasaulio supratimas. Kaip koks yra žmogus, toks yra tasai supratimas... Kiekvienas žmogus jį savaip ir visai saviškai pasidaro“ (Vydūnas, 1990, p. 256). Tad reikalinga įvairovė, kuri pasiekama skirtingų asmenybių galių įtaka. „Šitas pasaulio kūrimas yra įvairių žmonių įvairus... Daug reiškia išpūdžių, žinių skaičius. Bet daug svarbiau yra žmogaus asmenybės galia, jo sąmonės šviesa, kuria jis tuos išpūdžius persunkia“ – rašė jis

(Vydūnas, 1990, p. 257). Tad vyrų ir moterų kaip grupių ir asmenybių skleidžiamas kultūrų nevienodumas sustiprina ir padidina bendros visuomenės (ir kaimo bendruomenės) kaip visumos sampratos gylį. Tai sutampa su egzistencialistų nuostatomis, kur nuolat pripažįstama įvairių išgyvenimų, dvasinių patirčių reikšmė žmogui, jo asmenybės formavimuisi.

Sunkūs vyrų kuriamieji darbai

Vyrų gyvenimo stilių yra daug, jie keitėsi istoriškai, diferencijavosi sutinkamai su naujų technologijų įsisavinimu, socialinės struktūros pokyčiais. Toks suvalkietiško kaimo (tarp miškų) vyrų gyvenimo būdas prieškaryje: „Čia gyvenančių vyrų žiemos praeidavo girioje. Kurie neturėjo arklių, eidavo kirsti miško. „Būdavo, rytą šąla, langai apgurgėję, – o tėtukas, privalgęs karštų barščių, mėsos, nusibraukia ranka taukuotą barzdą, apsivelka vatiniu, užsideda ausinius, kepurę, užsimauna pirštines, kojas apsivynioja autais, įsiauna į aulinius, stipriai priteptus riebais, vatinį susijuosia „geležia“ – pjūklą, per petį užsikabina krepšį su pietumis – gabalu lašinių, duonos rieke, karštos kavos ar arbatos baklage – metaliniu buteliu, prieš valgant pietus jis įmetamas į laužą, kad sušiltų, kirvį į ranką – ir į girią, nors dar toli aušra. Reikia ligi švintant nubristi per sniegą į biržę. Ir dirba tol, kol matyti. Atgal vėl tamsoj, per dieną pjūklą traukus, kirviu mosavus. Kurie turėjo arklius, nukirstus medžius veždavo į lentpjūves. „Tik giria biedniokus laikė. Girioj – viskas: ir duona, ir drabužis, ir malka, ir vo niekas kaltas“ (Arminienė, 2011).

Tad vyrų kaimo valstiečių ir darbininkų sąlygos buvo rūsčios, kita vertus, tai ugdė ir stiprino jų kūną, jie buvo apsupti gamtos; maitinosi kukliai: „Kviečių nepirkdavom, tik rugius. Žiūrėjai, kad tik duonos būtų. Mes pyragą tik per šventes – Velykas, Kalėdas valgydavom. Šeimos buvo gausios – po 6–10 vaikų. Vaikai savo gyvenimą savarankiškai pradėdavo piemenaudami, paskui – pusbernis, pusmergė, o paskui jau merga, bernas, tik vieno ūkininko (turėjo 30 margų žemės) buvo prie namų“ (Arminienė, 2011). Tad kūnas (kaip gyvenimo būdo atspindys), nurodantis ir priklausomybę socialiniam sluoksniui, sunkiai dirbantiems jaunuoliams buvo svarbi socialinio ir simbolinio kapitalo forma (Bourdieu, 2004).

Pateikiamos jaunuolių gyvenimo istorijos atspindi jų darbus ir lūkesčius, santykius tarp įvairių sluoksnių. Štai V. tėvai prieškaryje buvo valstiečiai bežemiai, dirbo padieniais darbininkais pas ūkininkus. Šeimoje augo trys sūnūs. Prisiminimuose užrašyta: „V. išpiemnavo septynerius metus. Gerai piemenauti buvo pas A., šeiminkai piemens neskriaudė, duona neužrakinta, pašalinių darbų neužduodavo, tik ganymas. Ganyti lengva – tik 6 karvės ir 5 avys. Atlyginimas piemens mažas. O pas P. buvo sunku - be ganymo reikėjo piemeniui akėti, šieną vežti. Nuo 3 valandų prikeldavo,

arpuodavo, prašvitus – kiti darbai arba ganymas. Paaugęs V. dirbo prie statybininko, vėliau – pats – meistru (kasdien tada užsidirbdavo apie 78 lt į dieną). 1938–1940 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Grįžęs į kaimą, vedė, užaugino sūnų ir dukterį. Dirbo statybininku, vadovavo miško kirtėjų brigadai“.

A. tėvai kumečiavo dvare. Dar mažučiai mirė du jo broliai ir sesuo. Kas šauks gydytoją, jei motinai ir tėvui mirus, liko du margai ir keturi vaikai. Per karą buvo visai blogai – sudegė trobos. Respondentas pasakoja: „Motinai reikėdavo eiti net 17 km parsinešti grūdų; iš gautų avižų, miežių kepė duoną, blynus, virė košę, kukulius. Vaikai nuo 6-ių metų, kurie tik pakėlė botagą, ėjo pas ūkininkus, ganė žąsis. Kiek priverkta – jei neišganysi – muš. Varai žąsis, kiaulės išsiskirsto. Atlyginimas buvo labai mažas, o metų gale ir tą užgynė. Buvo gera ganyti pas L., atlyginimas – pasėdavo linų, pasodindavo bulvių. Gerai ganyti būdavo po mišką, užuovėją – nuo lietaus po eglę palendi, nereikia saugot nuo pasėlių. Sunkiau ganyti laukininkuos: molis kietas, grumstai, atsimuši kojas, auga peraugos, tvinksta, pūliuoja, juk basas visą vasarą ir rudenį lasktai. Rėksi, rėksi užvirtęs kur, iškėlęs kojas“. Tad kūno būseną nusako tarnystės būklė, vyro brendimo kelią (sugebėjimą išlaikyti fizinius sunkumus, iškęsti dvasines traumas).

Remiantis kaimo vyrų nuomonėmis, galima suklasifikuoti ūkių šeiminkus į rūpestingus, dosnius ir nesupratingus, gobšius; respondentas pasakoja apie buvimo pas ūkininkus būklę, gyvenimo sąlygas: „Kai reikėjo būti pas K., tai jau šuo kažį ar iškęstų. Tarnai nepabūdavo – per metus šešios mergos išbėgo. Turėjo žemės nemažai, buvo dar viršaitis, šeiminkė dar jauna, bet bjauri, valgyti neduodavo. Išgeni rytą dar anksti, o pusryčiai tik apie pietus, o pietų, jei parginei gerai – gavai, jei ne – nėra ir pietų. Duodavo ir pavakarių, bet labai prastai: pripjausto žalių kriaušių, išverda su jom kukulių, užbalina separuotu sugižusiu pienu. Šeimyna atsisakė tokio maisto, tai visai nedavė nieko. Imant runkelius, darbininkams – šutintos bulvės ir saldūs burokai, užpilti aliejum. Kasdien - tas pats. Tokia buvo vakarienė, o pusryčiai ir pietūs – barščiai. Piemuo miegodavo ant tvarto arba pas avis tvarte, kartais „futerkoj“ su bernu. Baltinių neskalbdavo, patalynės nekeisdavo, utėlės galėjo užėsti. Piemens botagą išnešiojo 10 metų. Paskui prasidėjo berno dienos; beveik visur, kur tik buvo – tik anksti kelk, padaryk daug ir gerai. Pas Ž. gavo algos 400 lt, bet buvo vienas, o žemės – 50 margų, vienam - visi vasaros darbai. Žinoma, už tuos pinigus apsirengė gerai: ir vasarinę ir žieminę eilutę nusipirko, aulinius ir vasarinius batus. Daugiau nebernavo, vasarom dirbo padieniu darbininku pas žmones, žiemom - miške. Taip geriau – laisvas, nusibodo visą laiką būti kito pastumdėliu. Uždirbo neblogai, buvo galima pragyventi. Sunkiau buvo krizės metais: du mėnesius dirbo pas ūkininką

per rudens darbus (runkelių ėmimą, kūlimą); mokėjo po 15 lt per mėnesį. Už danties ištraukimą, sutaisymą mokėjo 3 lt”.

Vyrų pasakojimai (užrašė Arminienė) apie prieškarinio durpynus rodo sunkų jų darbą, bet akcentuojamas geras atlygis: „Geriausiai uždirbdavo tie, kurie dirbo prie durpių kasimo ir gaminimo mašinos. Duobėje kasdavo 6–8 vyrai. Tai pats sunkiausias ir bjauriausias katorgininko darbas. Visą laiką iki kelių vandeny, visas dumblinas, kabink ir kabink šlapias durpes. Transporto darbus irgi dirbdavo daugiausia vyrai. Ir ten ne geresnis ir ne lengvesnis darbas. Visas dumblinas, suspėk, nuimk kiekvieną tau priklausančią lentelę, nunešk ir numesk į reikiamą vietą. Durpių lentelė svėrė 40 kg. Jei per pamainą pagamina 10 000, tai išnešioja 400 tonų! Rankos sutindavo, ne visi ištvėrdavo. Kiti po pirmos pamainos pabėgdavo. Gal kiek lengviau buvo dirbti prie peilio, bet ir ten suveržtomis rankomis dirbdavo, ir ten rankos tindavo per pamainą sunkiu peiliu durpę kapodamos. Durpynas buvo Amerika. Bet reikėjo sveikų, tvirtų žmonių, kas padirbėdavo per sezoną pusketvirto mėnesio, tas jau buvo stiprus. Moterys ir vaikai džiovindavo durpes. Čia mažiausiai uždirbdavo, nors už tūkstantį išvartytų lentelių mokėdavo po litą. Pirmiausia apdžiūvusias, suskilusias durpes vartydavo. O jei tik iškastas smarkiai sulyja, suplaka, susidaro ištisa masė, reikia laužyti. Durpės aštriai drasko rankas, pirštai atšerpetėję, kraujas bėga visą laiką“. Šis aprašymas rodo, kokius sunkumus reikėjo iškęsti vyrams, kaip buvo kankinamas (o kartu ir treniruojamas) jų kūnas (Šmitienė, 2007). Tad ne tik žemės dirbimas, bet ir statybininkų, durpynų darbininkų atlygis buvo kaimo žmonių pragyvenimo šaltinis.

Vyrai kare

Karas – nuo seno susijęs su kaimo vyrų ir jų šeimų likimais, įsirežęs tarp žemdirbiškos patirties įvairiais amžiais, nuolat paliesdavęs kaimo žmonių gyvenimus.

Karo metu paliečiami vyrų kūnai, jie kenčia ir naikinami. Karo metu žmogus nuolat susiduria su grėsme, griovimu, žūtėmis. Žmogus kenčia, nes išgyvena chaosą, blogio pergale. Anot Maceinos, nuostabos pasaulio vietą užima kančia, blogis ir kančia remiasi vienas kitu. „Kančia yra mūsų pačių kaip maišaties savimonė, todėl perskverbia visą mūsų būtybę su visomis jos galiomis: mes kenčiame visu savimi; nėra nieko mumyse, kas būtų kančiai atsparu“ (Maceina, 1994, p. 111).

Kare galimas ir heroizmo pasireiškimas, lyderių išryškėjimas. Be to, mirtis visus žmones moko užuojautos ir humanizmo: „Sutelkdama mus į save pačius, mirtis blėsina mumyse vitalinio egoizmo tironiją ir atveria mūsų širdis kitiems“ (Girnius, 1991, p. 539–540). Ne vienas kaimo vaikas čia išmoksta lyderio vaidmens.

Daug kaimo vyrų patyrė įvairias karo situacijas. Apie destruktivią (ir gynybinę) karo veiklą bei kariaavimo emocijas pasakoja buvęs kaimo vaikas, karo dalyvis: „Vytautas 1944 m. rugsėjo mėn. buvo pašauktas į rusų armiją; iš Vilniaus nuvežė į Brianską, vėliau buvo išvežtas į frontą prie Oderio. O vokiečiai šaudė, kulkos švilpia pro šoną, pliumpsi čia pat į vandenį, prazvimbiam pro pat ausį, bet visas skyrius laimingai pasiekė kitą krantą, nė vienas nežuvo. Čia visur įnirtingi mūšiai; nuo Oderio pradėjo žygiuoti į Berlyną. Vytautas su būriu karių pateko į vokiečių apsupimą – šešias dienas išbuvo be maisto. O reikėjo laikytis, atremti vokiečių puolimus, šaudyti. Ir visi išsilaukė, tik kelis sužeidė, paskui iš apsupimo prasilažė. Labai sunku buvo kovoti Berlyne – už kiekvieno kampo tykojo mirtis, čia nematei, iš kur į tave atsuktas šautuvo vamzdis. Kautynės buvo labai žiaurios – daug žuvo. Tai skatino dar aršiau kovoti, rodos, atsirasdavo vis naujų jėgų, niekam nebuvo gailėsio“. Tokiomis aplinkybėmis keičiasi karių savijauta, jie tampa žiaurūs, pradingsta empatija. Kai šalia tavęs krinta draugas, tada kovoji už jį, už kitus žuvusius; mirtis atrodo visai nebaisi, nes apie save negalvoji, lieka tik vienas tikslas – veržtis į priekį. Buvau sužeistas. Suaugę, užgrūdinti karo baisybių, žvelgti mirčiai į akis vyrai baigiantis karui verkė, glebėščiavosi, bučiavosi.“ Buvęs karys sako: „Sužeidė abi kojas ir ranką. Iš ligoninės buvau nuvežtas į Lenkiją, čia susirgau šiltine, vėliau grįžau namo. Dirbau apylinkės sekretoriumi, paskui pirmininku. Apdovanojimų už dalyvavimą kare nė jau atsiimti, nes bijojau miško brolių“.

Po karo beveik visi vyrai susigražina savo praeitį – grįžta į tas pačias ar gretimas vietas, sukuria šeimą su tų kaimų ar apylinkių merginomis, jų vaikai auga tėvų ir protėvių erdvėje. Jų tapatybė atkuriamą prieš karą įgytą darbo, bendravimo patirtimi. Po karo net ir darbai lieka tie patys – žemdirbio, miško ar durpyno darbininko. Jiems normalu likti tokiais pat lietuviais, kaip ir jų tėvai, proseneliai; jie nemaištauja prieš savo kuklius vaidmenis – darbininko, šeimos tėvo, bendruomenės nario (nors ir ideologizuotoje Lietuvoje). Buvę sovietų kariai lietuviai atitinka aplinkos suformuotą vyro įvaizdį – jie dalyvavo kare (tai vyrui priklausė įvairiu metu), kovėsi (nors ir svetimoje armijoje), tad yra stiprūs, pajėgiantys keisti savo ir visuomeninį gyvenimą, veikti, dalyvauti, išlikti. Kare jie įgavo įvairų patyrimą. Karas juos subrandino, nes reikėjo išgyventi ne tik fizinius sunkumus, bet ir ribines situacijas, žvelgti mirčiai į akis, rizikuoti gyvybe (dažnas buvo sužeistas). Pirmą kartą gyvenime jie pamatė svetimus kraštus – Rusiją, Vokietiją, susipažino su kitų tautybių, ideologijų žmonėmis. Vyrai pamatė, kaip valstiečių puoselėta žemė naikinama, kenčia nuo karo veiksmų.

Kolūkinių laikų socialinės problemos

Sovietinis pokario kaimas išgyveno materialinio ir kultūrinio pobūdžio sunkumus, čia buvo vykdoma prievartinė kolektyvizacija, pradžioje buvo jaučiamas ekonominis nuosmukis, skurdas, vyko gyventojų trėmimai, migracija į miestus. Pasikeitė Lietuvos socialinė demografinė struktūra, sumažėjo priekario inteligentų skaičius, įtaką prarado dvasininkija. Keitėsi erdvės vietų turinys (Dalby, Mackenzie, 1997), jų reikšmingumas, atsirado naujas žmonių identiškumas su naujo tipo užsiėmimais, pastatais (fermomis, kolektyviniais laukais, mašinų-traktorių stotimis, vėliau – naujomis gyvenvietėmis, kultūros namais). Ypač skausmingas buvo gyventojų iškeldinimas iš dar seneliams priklausiusių sodybų (melioracijos tikslais).

Buvo rengiami darbuotojų susirinkimai, diskutuojama darbo efektyvumo, partijos nutarimų, socialistinio lenktyniavimo, moterų lygiateisiškumo darbe ir bendruomenėje klausimais. Moterys ir vyrai buvo raginami būti partneriai darbe ir šeimoje; vis dėlto moterims tekdavo įveikti intensyvesnius krūvius. Moterų darbas buvo susijęs su laukininkyste. Kaimo žmonės buvo ugdomi vienpusiškoje erdvėje, vienodoje kultūrinėje terpėje. Nors buvo brukama sovietinė ideologija, tačiau ir diegiamos mokslo žinios, buvo keliamas švietimo lygis (plečiamas įvairaus tipo mokyklų tinklas), palaikoma tradicinė kultūra (nors niekinama religija). Kūrėsi naujo tipo infrastruktūra (kolūkiai, tarybiniai ūkiai, mašinų-traktorių stotys, kultūros namai), buvo statomos naujos gyvenvietės, vykdoma elektrifikacija. Ekonomistai ir sociologai tyrinėjo kaimo tipo gyvenviečių ypatumus, jų pokyčius, migraciją į miestus, naujai įsisavintus vyrų (mechanizatorių, gyvulių augintojų), moterų (melžėjų) vaidmenis. Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto leidinyje „Šiuolaikinio kaimo žmonės, 1987, p. 10“ Minkevičius, pavyzdžiui, analizavo žemės ūkio darbo išteklių ypatumus ir vystymosi perspektyvas. Jo nuomone, „tai susiję su santykinai savarankiškais pokyčiais kaimo socialinėse-teritorinėse bendrijose. Šie pokyčiai vyksta plečiantis agropramoninei integracijai, kintant visuomeniniams gamybiniais santykiams, stiprėjant urbanizacijai, veikiant mokslo ir technikos pažangai, kintant kaimo gyventojų demografiniams parametrams. Tai savo ruožtu susiję su atsirandančiais naujais socialiniais ir ekonominiais skirtumais, naujomis socialinės diferenciacijos formomis, žmonių amžiaus, profesinėmis savybėmis ir kt. Visa tai sąlygoja, jog mažėja žemės ūkio darbuotojų, daugėja pasitelktų žmonių, susidaro disproporcija tarp kaimo vyrų ir moterų, vyksta gyventojų senėjimas (1970 m. per 50 metų amžiaus buvo 28,7%, o 1979 metais – 33,8%, kaimo gyventojų, vėliau šis procentas dar didesnis). Tuo tarpu žemės ūkio gamyba tapo mechanizuota, gerokai pakilo darbo našumas, pasikeitė darbo struktūra ir pobūdis.

Autorius įsitikinęs, jog naivu tikėtis per trumpą laiką sureguliuoti jaunų vyrų ir moterų proporcijas, padidinti gimstamumą, gyventojų prieaugį, transformuoti socialinius ir genetinius dalykus kaime taip (turima galvoje alkoholizmas, ekologiniai poveikiai), kad turėtume pakankamai darbo jėgos agrarinėje srityje, kuri galėtų pagaminti reikiamą ir planuojamą produktų kiekį turimomis technikos priemonėmis, su šiaudien vyraujančiu darbo organizavimu ir palyginti menku darbo našumu. Rinkinyje pažymima, jog į pokyčius kaime orientuoja visų pirma „partija“: gamybą reikėtų sparčiau integruoti su perdirbančiąja pramone, įveikti žemdirbių abejingumą savo darbui, įtvirtinti socialinio teisingumo principus, intensyvinti ūkiskaitinius santykius. Svarbu plačiau panaudoti mokslo ir technikos laimėjimus gamyboje, rengti darbuotojus, gebančius dirbti naujais įrengimais, valdyti naujas technologijas, kūrybiškai siekti techninės ir technologinės pažangos supramonintame žemės ūkyje (kuris buvo integruotas į sąjunginį).

Sovietmečiu susikuria agropramoninė integracija, būtinumas optimaliai vystyti visas komplekso dalis, keliami nauji reikalavimai darbo organizavimo principams ir būdams. Pavyzdžiui, 1983 m. dirbo 10,6 tūkst. agronomų, zootechnikų, veterinarijos gydytojų su aukštuoju išsilavinimu ir 34,4 tūkst. šių profesijų specialistų su specialiuoju viduriniu išsimokslinimu (iš viso tais metais tokių profesijų kvalifikuotų specialistų buvo 45 tūkst. žmonių, o žemės ūkyje jų dirbo 27,1 tūkst. Daug šių profesijų darbuotojų dirba kitose liaudies ūkio šakose, tai didina socialinę diferenciaciją ir dažniausiai yra susiję su jų nepakankama profesine kompetencija, ribotomis kūrybinėmis galimybėmis. Pabrėžiama, jog būtų plačiau panaudojami mokslo ir technikos laimėjimai gamyboje, todėl reikia, kad būtų kvalifikuotų darbuotojų, gebančių dirbti naujais įrengimais, valdyti naujas technologijas, kūrybiškai siekti techninės ir technologinės pažangos supramonintame žemės ūkyje.

Sovietmečiu susikuria agropramoninė integracija, būtinumas optimaliai vystyti visas susikūrusio komplekso dalis, keliami nauji reikalavimai darbo organizavimo principams ir būdams. Daroma prielaida, jog agrarinio darbuotojo kvalifikacijos samprata gerokai keičiasi, plečiasi, įjungia naujas ir kiekybines, ir kokybines charakteristikas. Autoriaus nuomone, reali prielaida žemės ūkio gamybai intensyvinti yra ūkiskaitiniai santykiai. Kai sumaniai taikoma tokia ekonominė forma, geriau derinami pavienių gamybos grandžių ekonominiai interesai, išryškėja visuomeninės nuosavybės privalumai. Visiška ūkių (įmonių) atsakomybė už ūkinę veiklą savo ruožtu skatintų darbuotojų iniciatyvą planuojant, gaminant, realizuojant galutinį savo darbo produktą.

To paties leidinio straipsnyje „Kaimo kvalifikuotų darbuotojų teritorinio mobilumo lygis ir potencialios

migracijos kryptys“ Kairelis nustatė, jog mobiliausi tiek savo gyvenamosios vietos, tiek kaimo atžvilgiu buvo respondentai, baigę aukštąsias mokyklas: „Palyginti su kitomis profesinėmis grupėmis, šie darbuotojai dažniau esti išeiviai iš miesto, rajono centro, rečiau – iš kaimo, dabartinės gyvenamosios vietos. Į teritorinę bendriją aukščiausios kvalifikacijos darbuotojas rečiau atvyksta savo noru, dažniau – ūkio vadovo kviečiamas. Jis rečiau gyvena vieniemyje, gyvenvietėje, individualiame name, su tėvais, turi asmeninį ūkį, o dažniau negu kiti – gyvena centrinėje gyvenvietėje, miestelyje, daugiabučiame name, kartais gyvena mieste ir dirba kaime, turi sodybinį sklypą. Aukščiausios kvalifikacijos specialistas ilgiau negu kiti gyvena mieste ir tai atsiliepia jo pažiūroms į miesto–kaimo privalumus bei trūkumus. Šios kvalifikacinės grupės specialistai labiau negu kiti orientuoti į darbą, mažiau – į šeimą. Specialistai, baigę technikumus, pagal daugelį charakteristikų užima vidutinę padėtį. Tai labiausiai „feminizuota“ kvalifikacinė grupė, labiau orientuota į šeimą, formuojasi dažniau iš kaimo. Moterų su aukštuoju išsimokslinimu (agronomių, zootechnikų, mokytojų) atsiradimas kaime padidino moteriškos lyties prestižą, leido atkreipti visuomenės dėmesį į jų problemas.

Analizuodamas to laikmečio kaimo mokyklą kaip socialinį institutą, Matulionis (Šiuolaikinio kaimo žmonės, 1987, p. 27) išsako požiūrį, jog švietimo sistemos vaidmuo ryškus įvairiais aspektais: „Mokykla socialinėje infrastruktūroje vaidina ypatingą vaidmenį, nes tiesiogiai susijusi su jaunimu, kuris sudaro pagrindą kaimui kokybiškai atsinaujinti, žemės ūkiui intensyvėti). Autorius pabrėžia, jog palyginti su išsivysčiusiomis šalimis, darbo našumas žemės ūkyje yra menkas. Dabartinė kaimo žmonių amžiaus sudėtis (kai didėja senyvo, pensinio amžiaus grupė) negalės net mėginti pakeisti susidariusios padėties. Tik jaunimas sugebės dirbti su nauja technika, užtikrinti spartesnę mokslinę techninę pažangą žemės ūkyje, o parengti jį tokiam darbui kaip tik ir turi mokykla. Jo nuomone, „jaunimas liks dirbti kaime tik tuomet, jei bus padarytas naujas kokybiškas šuolis plėtojant kaimo socialinę infrastruktūrą, čia jaunimas taip pat gali suvaidinti lemiamą vaidmenį; čia turi prisidėti agropramoninis kompleksas, kuris plės kaime tinkamus jaunimui, jo įgytos kvalifikacijos lygiui užsiėmimus.

To meto sociologai pabrėžia, jog reikia vystyti švietimo sistemą, sveikatos apsaugos įstaigas, buitinių aptarnavimą, prekybą ir kitas organizacijas, o agropramoninis kompleksas turi jas suvienyti, „kad būtų galima intensyvinti darbą visose gamybos, buities ir laisvalaikio sferose“. Svarbus veiksnys jaunimui įsitvirtinti kaime yra kolūkio rūpinimasis ir pagalba besimokantiems. 33% apklaustųjų, kurie turi vaikų, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose, nurodė, kad kolūkis padeda vaikų mokymuisi; 54% mano,

kad nepadeda, nes ir negali niekuo padėti; 13% mano, kad nepadeda, nors galėtų padėti. 28% apklaustųjų, kurie turi vaikų, besimokančių PTM, technikumė ar aukštojoje mokykloje, nurodė, kad kolūkis moka jų vaikams stipendiją, o 72% – kad nemoka stipendijos. Taigi išryškėja bendra tendencija – kolūkiai per mažai rūpinasi savo būsimais darbo ištekliais.

Šio straipsnio autorė minėtame leidinyje pateikia tipiską pokario kaimo šeimos istoriją: „Jonas ir Marytė gyveno tolimesniam vieniemyje, kur pavasariais labai sunku privažiuoti, nes būna šlapia. Abu tėvai dirbo kolūkyje; šeimos galva - fermose, prižiūrėjo veršelius; tai buvo sunkus ir varginantis darbas. Šeimoje augo berniukas ir mergaitė. Vyriškis susirgo džiova, jam teko ilgai gydytis. Grįžęs namo, toliau dirbo kolūkyje – dabar naktimis ganė arklius; tai irgi alinantis darbas. Namuose dirbdavo visus kaimo darbus: reikėdavo apsodinti sklypą, apsėti laukus. Laikė karves, avių, kiaulių, vištų bei kitų paukščių. Vyriškos rankos buvo visur reikalingos, naudojo darbe ir arklius. Bulves kasdavo rankomis, o ne kasimo mašina. Vasarą reikėdavo prišienauti pašaro karvei. Nors padėdavo visa šeima, bet pagrindinis darbo krūvis atiteko tėvui“.

50-metė prisimena kolūkyje daug metų dirbusį tėvą: „Prie darbo jis lenkė visus, bet pats visur rodė darbštumo pavyzdį. Tėtis nedirbo laukininkystėje, su šake rankoje, o buvo malūnininkas ir meistras (dirbo vežimus, jų ratus ir visa kita iš medžio). Namams tėtis iš uosio padarė net kelias lovas, spintą rūbams. Yra pasakojęs, kad 15–16 metų jau pasidarė šachmatų darymo stakliukes, ištekino visas šachmatų figūras, su kuriomis sėkmingai žaidė. Jo rankose medis tapdavo daiktais, reikalingais ūkyje bei buityje; šio polinkio jis neatsisakė visą gyvenimą. Tėtis gyvenamajame name padarė langus, o vėliau įvedė centrinį apšildymą, vandentiekį; visa tai darė, kad mums būtų gera ir malonu gyventi. Kai užaugau į paneles, tėtis man ištekino iš medžio didelius karolius, gražiai juos nulakavo; šis papuošalas buvo nė kiek ne blogesnis negu pirktas dailės parduotuvėje. Jis sakydavo, kad tėvas ir vyras turįs finansiškai aprūpinti šeimą, todėl mūsų gyvenimas šeimoje buvo geras, lengvas ir laimingas. Be šių darbų visa šeima dar augindavome ir parduodavome daržoves (pomidorus ir agurkus). Nuo ryto iki vakaro mes irgi plušėdavome, netinginiaudavome. Kai atėjo laikas, tai tuomet mus, vaikus, mokė vairuoti mašiną. Tėtis ir mama mus mokė pažinti Dievą ir melstis bažnyčioje. Mus išmokė pagarbos duonai, ugniai, taipogi vienas kitam, o ypač moterims, merginoms.“

Keičiantis visuomenės būviui, buvo siekiama užbraukti ankstesnio kaimo sampratą, naikinti tautinius idealus, netgi brutaliomis priemonėmis. Kuriant kolūkinį „bendrumo patyrimą“ (Bauman, 2001, p. 94) buvo išnaikinta daug kaimo bendruomenės ženklų bei senųjų prasių, patirta daug išgyvenimų, susipriešinimo, klasių kovos, tarpusavio nepasitikėjimo.

Link demokratinės visuomenės

Demokratinės pilietinės visuomenės kūrimas neįmanomas be valstiečių (kaip ir kitų socialinių kaimo grupių) savarankiškumo, materialinio jų pajėgumo, kultūrinio išsivystymo, be valdžios ir gyventojų tarpusavio sutarimo, jų diskurso, abipusių bandymų daryti įtaką ekonominio, socialinio, kultūrinio tipo santykiams. Svarbi šiais socialinių pokyčių laikais ir socialinio autoriteto formavimosi problema: visuomenei reikia naujų lyderių, efektyviai dirbančių žmonių. Įvairių motyvų ir aplinkybių veikiami žmonės pakliūva į vienos ar kitos pakraipos socialines grupes, randa savo vietą, perima ir toliau plėtoja jų normas ir nuostatas. Modernybė kuria diferenciaciją, tad stratifikacijos koncepcija leidžia išvelgti visuomenėje įvairius socialinius sluoksnius bei grupes, išryškinti jų ypatumus ir skirtumus. Šiai sričiai priklauso, pavyzdžiui, vyrų ir moterų kaip didelių socialinių demografinių grupių (pasiskirstymo pagal statusą, socialinį atstumą, profesijas, pajamas, šeiminių padėčių, amžių, gyvenimo stilių ir pan.) analizė.

Atkūrus nepriklausomybę šalyje prasidėjo modernizacijos laikotarpis, susijęs su daugeliu iššūkių – vietovių socialinių struktūrų pokyčiais, naujų interesų grupių kūrimusi. Anot Berry (1989), tai organizuotos grupės individų, kuriuos sieja tokie patys tikslai, struktūra, mėginimai paveikti viešąją politiką. Ilgesnis buvimas vienoje ar kitoje vietoje formuoja žmonių bendrumo, kolektyvinio tapatumo sąmonę, o kita vertus, formuoja ir individualumą. Pereinant visuomenei į sudėtingesnį būvį, žmonėms plečiasi galimybės dalyvauti pliuralistiniame įvairių socialinių jėgų judėjime, jie skatinami išreikšti savo interesus, prisijungti prie naujų grupių. Valdžią galima apibūdinti kaip įvairių grupių ir asmenybių įtaką socialiniams dariniams.

Dabarties modernybės ir postmodernybės laikmetyje keičiasi socialinė struktūra (Lietuvos socialinė struktūra, 2005), išryškėja įvairios krypties socialinės grupės. Įvairių žmonių interesų jungtys rodo kaimo bendruomenių grupių emancipaciją, būtinumą derintis, žengiant link harmoningos visuomenės (Nederveen, Pieterse, 1992). Į kaimo kultūros sampratą grįžta sovietiniais metais išstumtos vertybės (pvz., religija), istorinės atminties klodai.

Autorės atlikta kaimo žmonių apklausa rodo įvairių respondentų grupių siekį kurti turtingesnį ir pilnavertiškesnį gyvenimą, įvairiapusės išraiškos, santarvės šeimoje įvaizdį. Ypač svarbios jiems yra nuomonės apie lyčių skirtumus, dabarties ir praeities šeimos narių bruožus, jų raišką. Kaimų ir mažų miestelių moterys kalba apie vyrus, jų savybes: „Mane žavi pagyvenusio amžiaus (65–80 metų) vyrai. Jų kalba kita, jie – dvasingi. Seneliai kaime buvo gerbiami, išdidūs, geri darbininkai, giliai tikintys, dori ir t. t.“, „Ankstesnių kartų vyrai buvo pareigingesni, ištikimesni, geres-

nės moralės, kultūringesni, tuo tarpu dabar vyrų kalboje gali išgirsti daug užgaulių žodžių, net keiksmažodžių“, „Mano senelis buvo labai išmintingas žmogus, kilnus, aukštas, išvaizdas. Dabar daug senų žmonių yra apsileidę ir savęs neprižiūrintys. Tėvas paveldėjo daug gerų savybių iš savo tėvo“. Moterys vertina vyrų darbingumą įvairiai: „Jie stengiasi dirbti ir daug uždirbti. Šiuo laikmečiu reikia dirbti daug valandų, ir šeimai lieka vis mažiau laiko. Atsidavimas visuomenei – silpnas“, „Gal būt jie dabar mažiau darbštūs, renkasi lengvus darbus“.

Kaimo žmonės ūkininkauja, nes čia – jų šaknys. Moteris kalba: „Brolis Vytas pasekė tėvo pėdom – mokėsi ŽŪA, pasirinko mechanizatoriaus specialybę, naudingą kaime. Atgavęs senelių žemes, pradėjo ūkininkauti; savęs jis niekur nė neįsivaizdavo, kaip tik dirbantį savo žemes. Jo darbas įvairus – reikia tvarkyti gyvulius, javus, pievas, bulves (sėti, pjauti, arti, kulti). Prisipirko žemės ūkio technikos: traktorių, kombainą javams kulti bei kitokių žemės ūkio padargų“.

Vyrai atsakymuose pabrėžia darbo vertybes, turimos nuosavybės formas, santykius šeimoje. Vyriškis pasakoja: „Darbe įsitvirtinęs manau per vidurį – nei blogai, nei labai blogai. Dirbu ne pagal profesiją, bet, manau, mano darbas yra paklausus, atlyginimas – vidutinis. Galvoju dar mokytis. Dažnai darau smulkius namų meistro darbelius namuose ir pas tėvus – remontą (vasaromis)“. Turim butą, garažą, automobilį, norim pirkti namą. Mama turi apie 8 ha, bet žemė – ne visa yra dirbama. Mūsų gyvenamoji vieta nebloga, patogi susisiekimui. Kol kas keisti gyvenamosios vietos, išvykti iš kaimo neplanuojam“.

Tad ne vienam šalies vyriškiui būdingi tiek su technika, tiek su žemės apdirbimu susiję užsiėmimai, bet jie nesikrato ir buities darbų. Moterys pastebi įvairius (ypač moralės) vyrų bruožus: „Jų pastangas vertinu dideliu balu, bet moralės trūksta. Vyriškumas sumažėjo, ištikimybė tapo nemadinga. Išvaizda – pagal žmogaus turtingumą“. Šiuolaikinių vyrų geros savybės, moterų nuomone yra šios: „darbštumas, pareigingumas, išvaizda, vyriškumas“. Kaimo vyriškis pasakoja apie žemdirbių šeimos gyvenimą: „Ūkininkaujant darbo netrūksta nuo ankstaus ryto iki vėlaus vakaro; juk reikia tvarkyti ir apžiūrėti apie 30 ha žemės. Darbo daug, turim ekologiško maisto, bet pelno mažai, o tik vargas. Keletą metų auginom agurkus bei pomidorus, žydinčias gėles. Tad dirbom viską, kad tik galėtume pragyventi, šeimą išlaikyti. Draugams padėdavau sutvarkyti elektros sugedimus, nes ir tą sugebėjau; visur ir visada stengiausi padėti aplinkiniams. Esam geri tėvai, dukrai padėdavom ruošti pamokas, vėliau finansiškai rėmėm studijas, o dabar padėdam jos jaunai šeimai“.

Teigiamo vyrų tipo atstovai skiria daug dėmesio šeimai, rūpinasi namais, ūkiu. Anot respondentės, vyras

„visiškai mums atsidavęs. Šeima – tai vertybė mums abiem. Abu siekiame turėti darnią šeimą, bet esam dvi skirtingos asmenybės ir natūralu, kad ne visur sutampa nuomonės. Esam tolerantiški ir supratingi vienas kitam. Jis daug bendrauja su vaikais, žaidžia, keliauja, išdykauja“.

Yra ir šeimų, kuriose tarpusavio santykiai yra pašliję. Moteris skundžiasi: „Mes gyvename kartu, bet atskirai. Kiekvienas savo pasaulyje, jis mūsų nemylia, esu labai nusivylusi“. Tad individualumo, atskirties kaip emancipacijos ženklų išsiskyrimas šiuolaikiniame kaime yra dažnas reiškinys. Tai – modernybės bruožas. Moteriai atrodo, jog „šiuolaikiniai vyriškiai norėtų būti laisvi ir nepriklausomi, rinktis tai, kas jiems patinka, be atsakomybės ir įsipareigojimų; jie trokšta laisvo ir hedonistinio gyvenimo, malonumų. Dažnas iš jų nesugeba savęs realizuoti nei darbe, nei šeimoje, neturi išsilavinimo. Jie dažnai dirba mažai apmokamą darbą, šeimoje nesugeba būti pavyzdžiu, kartais nemažai geria, skirsto darbus į moteriškus ir vyriškus. Jie vis dar vadovaujasi stereotipais, kad vyro žodis yra paskutinis“.

Visuomenės pokyčiai susiję su naujų socialinių galių išryškiniu, naujų lyderių bendruomenėse veikla. Atkūrus nepriklausomybę, veikiant administracinėms reformoms, kinta savivaldybių tvarkomų vietovių būklė, atsisakoma centrinės ir vietinės valdžios komandinio pobūdžio santykių. Kaime atsiranda naudingi mainai tarp darbdavių ir samdomųjų, kuriasi rinkos santykiai. Kaimo vietovė vertinama gerai, jeigu joje įsikūrusios reikalingos bendruomenei organizacijos, vietų sutvarkymas patenkina pagrindinius žmonių poreikius, atitinka šiuolaikinius reikalavimus. Nuosavybės puoselėjimas po nepriklausomybės atgavimo reiškia galimybę pačiam žmogui priimti sprendimus, savo valdose būti suverenu, valdovu, nepriklausomu; tik tokiu būdu galima pasiekti savarankiškumą materialinėje ir dvasinėje sferoje, apginti savo gyvenimą ir asmenybės raišką.

Krašto žmonės įsitraukia į tarptautines institucijas, susisaisto su jų veikla, kultūrinio palikimu; tačiau jų socialiniai veikėjai gali papildyti ar net išstumti vietinius identitetus ar orientacijas. Plinta, maišosi ir naujos technologijos, informacija bei papročiai kaip globalizacijos turinį kuriantys veiksniai. Anot Baumano, globalizacija – procesas, veikiantis ir pasaulio restratifikaciją. Bendruomenių plėtotė susijusi su savivaldybių, seniūnijų veikla, jų savarankiškumo stiprinimu, kaimo lyderių išryškėjimu, jų pasiaukojamais darbais, žmonių iniciatyvomis. Kaimo vietovių socialinis gyvenimas plėtojamas individualizuojantis ūkininkams, išryškėjant įvairioms socialinėms grupėms, įsisavinant lokalias tradicijas ir globalizmo iššūkius.

Išvados

Kaimo vyrų ir moterų funkcijų pokyčiai, jų santykiai, asmenybių vystymosi vingiai praityje bei dabartyje, moraliniai dėmenys visuomenę nuolat domina, reikalauja ištyrimo.

Prieškary kaimo valstiečių ir darbininkų sąlygos buvo rūšios, kita vertus, tai ugdė ir stiprino jų kūną, jie buvo apsupti gamtos, maitinosi kukliai.

Ypatingą pagarbą ir aukštus vertinimus vyrai pelno už sunkius fizinius darbus, įvairių technologijų kūrimą ir jų įsisavinimą.

Karas – nuo seno susijęs su kaimo žmonių likimais, įsivertęs tarp žemdirbiškos patirties įvairiais amžiais, nuolat paliesdavęs kaimo žmonių gyvenimus.

Pokario metais kaime nuolat keitėsi erdvės vietų turinys, jų reikšmingumas, atsirado žmonių identiškas su naujo tipo užsiėmimais, vietomis, naujais pastatais.

Atkūrus nepriklausomybę šalyje prasidėjo modernizacijos laikotarpis, susijęs su daugeliu iššūkių – vietovių socialinių struktūrų pokyčiais, naujų interesų grupių kūrimusi, kooperavimusi.

Autorės atlikta kaimo žmonių apklausa rodo įvairių respondentų grupių siekį kurti turtingesnio ir visavertiškesnio gyvenimo, įvairiapusės išraiškos, santarvės šeimoje įvaizdį.

Kaimo žmonių gyvenimo, jų pasiekimų bei bėdų raiška dažnai nutylima masinės informacijos priemonėse bei moksliniuose tekstuose. Tai susiję su mažu visuomenės dėmesiu jiems kaip atskiram specifiniam sluoksniui ir jų grupėms.

Literatūra

1. Allen, J. J., Henry, N. (1997). *Ulrich Beck's Risk society at work: labour and employment in the contract service industries*. Royal Geographical Society.
2. Arminienė, O. (2011). *Višakio Rūda*: monografija. Vilnius: Versmė.
3. Bauman, Z. Z. (2002). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Strofa.
4. Bertaux, D. (1998). Life stories as documents for ethnosociological research. *Sociological abstracts*. XIVe congrès mondial de sociologie. Montreal: Association internationale de sociologie.
5. Berry, J. J. (1989). *The Interest Group Society*. London: Scott, Foresman and Company.
6. Boyatzis, R., McKee, A. (2006). *Darni lyderystė*. Vilnius: Verslo žinios
7. Bourdieu, P. (2004). *Męska dominacija*. Warszawa.
8. Dalby, S., Mackenzie, F. (1997). Reconceptualizing local community: environment, identity and threat. *Area* 29.2
9. Foucault, M. (1989). Sociology of everyday life. *Current sociology*, 1.
10. Giddens, A. (2000) *Asmenybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.

11. Girmius, J. (1991). *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis, p. 539–540.
12. Pavel Jan II. (1995). *List do kobiet*, 1–4.
13. Pavel Jan II. (1995). *Orę na Swiatowy Dzień Pakoju*, 4.
14. Pavel Jan II. (1995). *List do kobiet*, 1–4.
15. Pavel Jan II. (1995). *Orę na Swiatowy Dzień Pakoju*, 4.
16. *Lietuvos socialinė struktūra*. Monografija. (2005). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
17. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1983 metais. (1984). *Statistikos metraštis. LTSR CSV*. Vilnius: Mintis.
18. Maceina, A. (1994). *Raštai*, t. 6. Vilnius: Mintis.
19. Nederveen Pieterse, J. (1992). *Emancipation, modern, postmodern*, 23 (3).
20. Mounier, E. (1936). La femme chreienne dans la pense chretienne. *Esprit*, 45, S. 396–407, 396.
21. Paola di Nicola, G. Danese, A. (2010). *Mężczyzna i kobieta. Z perspektywy personalizmu*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
22. Pineau, G. (1994). Histoires de vie et formation de nouveaux savoirs vitaux. *Revue Internationale de l'Education*, 40.
23. *Šiuolaikinio kaimo žmonės*. (1987). Straipsnių rinkinys. Sud. J. Eidukas. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
24. Šmitienė, G. (2007) *Kalbėti kūnu*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
25. Vydūnas. (1990) *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.
26. Vydūnas. (1994). *Raštai*, t. 4. Vilnius: Mintis.

Vosyliūtė, A.

Rural Men and Women: Along and Separately

Summary

In the paper such social phenomenon as women and men togetherness and separateness in village is analysed. The author is researched some different aspects of women's and men's social and emotional life, especially men's function – the participating in the hard work in the agriculture and in peat bogs of the pre-war Lithuania, also in war.

In the article we are using the concept of community, different features of the material, social and familial life of village environs inhabitants. The author uses existential and phenomenological approach, the information of no formalized answers and life histories of villagers. The cultural and social meanings of different places in relation with the national identity, the evaluation of the past (prewar period and IIWW) and present situation of the people are investigated. The development and change of communities is related with the individualization of the social actors in village, formation of the new types of relations, the activity of the self-government, and local authorities. The author reveals the peculiarity and the difference of the labour relations in prewar time, in soviet time (in collective farms) and after the declaration of independence. The features of the situation in family life, existential experience of people are analyzed. Despite the troubles of the period of market economy the members of communities are becoming more independent and autonomous; among them we can single out such types as the leaders, the unemployed, and the middle strata.

According to the author, the analysis of man's activity in innovative and hard work shows their responsibility and their worthiness for society. It testifies that men are useful for their creativity despite such evil as their violence some time, which is revealed in the feministic texts. In the paper

the expression of existential problems, men relation with women is analysed. The process of moral development of man as the principal subject of culture is very important question; wisdom and strengthening of spirituality, must be at main place, if we want to improve human life. In the relativistic morality times such sociologist and philosopher as Vydūnas is actual and significant in society as the humanistic thinker; his conception of the development of human spiritual power shows its influence to the development of all human personality. He thinks that the creation of the world is identical to the diversity of the people and their impressions. The light of the person's (woman and man) consciousness (which transfuses the impressions), is very significant. In the paper personalistic theory of E. Maunier is researched. The characteristics (and theories) of war and the situation of the soldiers (who dedicated their lives to fighting battles) and other meanings of this phenomenon are described.

Our research shows, that the process of formation of new social movements (f. e., of women) is going. The individualization and new forms of solidarity of women, their seeking to be represented in different power fields as significant moments are investigated by sociologists which are collaborating with feministic movement (at the present time are very much women's organizations). In the article the aspects of feministic organization leader's formation is researched. The author emphasizes the relation among the independence and growing openness of people.

Keywords: significance of the rural male manual work, rural male involvement in the war, existential approach, problems of the period of collective farms, life in the independent state.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2011; acceptep in December 2011..